

1997. – № 24. – Ст. 170.

7. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21. – Ст. 32.

8. Про затвердження Типового регламенту місцевої державної адміністрації: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.1999 р. № 2263 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2263-99-%EF>.

9. Про затвердження рекомендаційних переліків управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2007 р. № 996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-2007-%EF>.

10. Типове положення про структурний підрозділ із контролю апарату місцевої державної адміністрації: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08. 2000 р. № 1290 (у ред. Постанови Кабінету Міністрів України від 16.09.2004 р. № 1208) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1290-2000-%EF>.

Надійшла до редакції 27.01.2012

БЕЛІНСЬКИЙ Ю.Є., здобувач
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 342.9

ПОНЯТТЯ «ЗБРОЯ» ТА ЙОГО НОРМАТИВНЕ ВИЗНАЧЕННЯ

Проаналізовано законодавчі положення та напрацювання вчених щодо поняття «зброя», виокремлено ознаки зброї, запропоновано авторську дефініцію зазначеного поняття.

Ключові слова: зброя, національне законодавство, дефініція.

Анализируются законодательные положения и наработки ученых относительно понятия «оружие», выделяются признаки оружия, предлагается авторская дефиниция указанного понятия.

Ключевые слова: оружие, национальное законодательство, дефиниция.

The legislative status and lifelength of scientists relative to the concept „weapon” have been analyzed. The weapon indications are marked out. The following definition of this concept has been proposed. The weapon is defined as objects that are structurally designed and technically worked for destruction of alive and different target.

Keywords: weapon, national legislation, definition.

Історично зброя виникла разом із людством. Спочатку вона допомагала людині добувати їжу, захищатися від нападів тварин. Потім людина стала застосовувати зброю для нападу на себе подібних і захисту від них же. Еволюція зброї почалася з дерев'яних палиць та списів. Пізніше з'явилися луки, які дозволяли стріляти загостреними стрілами. В епоху палеоліту з'явилися кинджали з каменю і кісті, наконечники списів почали робити з кременю та кісті. З освоєнням бронзи і заліза виникла можливість створення холодної зброї, що відрізнялася міцністю, довговічністю й ефективністю (мечі, залізні списи).

Справжня революція у збройовій справі відбулася у XII ст., коли був винайдений порох. Це послужило початком розвитку вогнепальної зброї, яка, на відміну від холодної, дозволяла вести бій на відстані і робити постріли точно в ціль. Перші згадування про успішне застосування ручної вогнепальної зброї належать до XIV ст. Спочатку така зброя являла собою звичайну металеву трубку, закриту з одного кінця й укріплену на дерев'яній ложі. Потім з'явилися пищали та аркебузи, оснащені дерев'яними прикладами для зручності прицілювання і гнотовими замками для здійснення пострілу. Пізніше були винайдені колесцовий і кремнієвий замки. Однак найвищого розвитку вогнепальна зброя одержала тільки в середині XIX ст. з винайденням патрона, що поєднував у собі металеву гільзу, кулю, пороховий заряд і капсуль-запальвач. Використання металевого патрона дозволило створити магазинну зброю з високою скорострільністю. Пізніше з'явилася вибухова зброя, а потім – комп'ютеризована, яка дозволяє вести бій без участі людей (наприклад, самонавідні ракети), що підвищує ступінь безпеки солдат, але в той же час здатна завдати нищівного удару по противнику.

У сучасному світі існує велика кількість зразків зброї. Для більшості з них законодавством різних держав встановлено спеціальний режим обігу. Не є винятком і Україна, законодавство якої встановлює спеціальний режим обігу зброї та запроваджує санкції за порушення цього режиму. З огляду на це важливе значення має чітке визначення поняття «зброя».

Слід зазначити, що дослідженням ознак зброї та визначенням цього поняття займалися представники галузевих наук, серед яких В.С. Аханов, Л.Д. Гаухман, С.М. Колотушкін, А.В. Корнієць, В.П. Петков, М.Г. Пінчук, В.М. Плескачевський, Л.Ф. Соколов, В.А. Стекольников, М.П. Федоров, О.С. Фролов. Однак і донині не вироблена уніфікована дефініція, яка б задовольняла і науку, і практику. З огляду на зазначене метою статті є вироблення власного підходу до визначення поняття «зброя».

Визначення поняття «зброя» у сучасному національному законодавстві можна знайти в Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння, кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України, затвердженій наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21.10.2003 № 200. Так, відповідно до п. 1.3 Інструкції, зброя – предмети та пристрої, що призначені для ураження живих цілей, кораблів, літаків (вертольотів) та інших об'єктів і не мають іншого призначення.

Автори прийнятого за основу проекту Закону України «Про обіг зброї невійськового призначення» (реєстр. № 2105) визначили поняття «зброя» таким чином: зброя – пристрої, предмети, спеціально виготовлені, конструктивно призначені та технічно придатні для неодноразового ураження живої або іншої цілі, які не мають прямого виробничого чи господарсько-побутового призначення.

Деяко інакше визначають дане поняття законодавства країн близького зарубіжжя. Так, у Російській Федерації поняття «зброя» в різні часи трактувалось по-різному. Спочатку Закон Російської Федерації «Про зброю» від 20 травня 1993 р. визначив зброю як пристрої та предмети, конструктивно призначені для ураження живої або іншої цілі, а також основні частини зброї, що визначають її функціональне призначення. Закон Російської Федерації «Про зброю» від 13 грудня 1996 р. визначає зброю вже як пристрої та предмети, конструктивно призначені для ураження живої або іншої цілі, подання сигналів.

Закон Республіки Білорусь «Про зброю» від 13 листопада 2001 р. визначає зброю як пристрої і предмети, конструктивно призначені для ураження живої або іншої цілі, а також подачі сигналів піротехнічними сумішами.

Закон Республіки Молдова «Про зброю» від 18 травня 1994 р. містить категорію «індивідуальна зброя», під якою розуміється пристрій (матеріальний засіб), конструктивно призначений (пристосований) і технічно придатний для ураження людини, тварини, захисту від нападу або імітації його бойових властивостей.

Закон Латвійської Республіки «Про обіг зброї» від 26 червня 2002 р. містить таке поняття: зброя – предмет або механізм, спеціально створений для знищення або ушкодження живих або неживих цілей».

У словниковій літературі можна зустріти різні визначення поняття «зброя». Так, Велика радянська енциклопедія визначає зброю як пристрої та засоби, які застосовуються у збройній боротьбі для знищення живої сили противника, його техніки та споруд [1, с. 538]. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає слово «зброя» як знаряддя для нападу чи оборони [2, с. 349]. Великий енциклопедичний юридичний словник за редакцією Ю. С. Шемшученка пропонує таку дефініцію: «зброя – це пристрої та засоби, які застосовуються у збройній боротьбі для нападу (наступу) або захисту (оборони) з метою ураження або знищення противника» [3, с. 295].

Фахівці різних галузей права визначають поняття «зброя» таким чином. Так, на думку В.М. Плескачевського, зброя в криміналістиці – це матеріальний засіб індивідуального застосування, конструктивно і функціонально призначений для завдання летальних ушкоджень людині або тварині, а також спеціального руйнування [4, с. 322]. Л.Ф. Соколов визначає зброю як предмет, що спеціально призначений (виготовлений) для ураження живої цілі, що не має господарсько-побутового призначення (за винятком спортивного і промислового полювання та стрілецького спорту), що в інтересах громадської безпеки виключений зі звичайного цивільно-

го обігу і допускається до обігу у необхідних випадках на підставі спеціального дозволу органів МВС [5, с. 7]. В.С. Аханов вважає, що зброя – це засіб нападу й активного захисту, що забезпечує фізичний, хімічний або біологічний вплив, тобто засіб знищення або виведення з ладу живої сили і матеріально-технічних ресурсів противника [6, с. 15]. На думку Л.Д. Гаухмана, зброя – це предмети, призначені або пристосовані винятково для ураження живої цілі, для заподіяння смерті або тілесних ушкоджень, що не мають іншого господарського призначення, і при цьому предмети, для права користування якими й носіння яких потрібний, як правило, спеціальний дозвіл органів МВС [7, с. 39]. М.П. Федоров під зброєю розуміє пристрої, прилади і предмети, спеціально виготовлені і конструктивно призначені для ураження живої або іншої цілі, які не мають іншого виробничого чи господарсько-побутового призначення [8, с. 18]. С.М. Колотушкін та В.А. Стекольников вказують, що зброя – це засіб, призначений для досягнення фізичної переваги над людиною шляхом використання різних факторів ураження, що порушує її біологічну рівновагу, наносить шкоду здоров'ю [9, с. 311]. З точки зору М. Г. Пінчука, зброя – це пристрої, прилади і предмети, спеціально виготовлені, конструктивно призначені і технічно придатні для ураження живої або іншої цілі, які не мають іншого виробничого чи господарсько-побутового призначення [10, с. 101].

Цікавим є підхід А.В. Корнієць, В.П. Петкова та О.С. Фролова, які зазначають, що поняття «зброя взагалі» на сьогодні залежить від, так би мовити, «галузевої характеристики». Вчені зазначають, що в адміністративному праві зброя – це складова дозвільної системи, це предмет, на здійснення дій з яким необхідно отримати попередній дозвіл у компетентного органу державної виконавчої влади, тобто обіг якого здійснюється у дозвільному порядку; у кримінальному праві зброя – це засіб, спеціально сконструйований для ураження живої цілі, який не має іншого господарсько-побутового призначення; у криміналістиці зброя – це предмет або пристрій, який має певні характеристики (певний ступінь ефективності, справність), що гіпотетично дозволяють заподіяти летальні ушкодження; у цивільному праві зброя – це матеріальні блага, які є об'єктом речових прав, це майно, яким можна володіти, користуватися, розпоряджатися на власний розсуд, у конституційному праві зброя – це засіб задоволення конституційних прав громадян на самозахист [11, с. 17-18].

Дослідження наведених визначень свідчить про те, що термін «зброя» визначається через категорії «предмети», «пристрої», «прилади», «засоби», «знаряддя», іноді застосовується одразу декілька категорій: «предмети та пристрої», «пристрої та засоби», «пристрої, прилади і предмети». Великий тлумачний словник сучасної української мови дає такі тлумачення зазначених термінів: предмет – будь-яке конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття [2, с. 920], пристрій – пристосування, обладнання, за допомогою якого виконується яка-небудь робота або спрощується, полегшується певний виробничий процес [2, с. 950], прилад – спеціальний пристрій, призначений для певної мети (вимірювання чого-небудь, управління чимось, контролю, спостереження за чим-небудь і т. ін.); інструмент, предмет, що використовується при виконанні певної дії [2, с. 936], засіб – те, що служить знаряддям у якій-небудь дії, справі [2, с. 326], знаряддя – пристосування, прилад, механізм, за допомогою якого виконується певна дія; те, що служить засобом у якійсь дії, справі [2, с. 376].

Як можна побачити, деякі з вищенаведених слів мають певну спорідненість. Так, слово «прилад» визначається через слова «пристрій» та «предмет», слово «засіб» – через слово «знаряддя», слово знаряддя – через слова «пристосування» та «прилад». На наш погляд, виходячи зі змісту слова «предмет», можна констатувати, що воно охоплює всі вищезазначені терміни, а тому вважаємо за доцільне використовувати саме його у визначенні поняття «зброя».

Слід вказати, що більшість наведених визначень поняття «зброя» містять вказівку на призначення зброї – ураження певної цілі. Як правило, застосовується термінологічна конструкція «жива або інша ціль». Деякі визначення містять більш конкретизовані цілі: «жива ціль, кораблі, літаки (вертольоти) та інші об'єкти», «людина або тварина», «жива сила противника, його техніка та споруди».

Уявляється, що дана ознака є визначальною для характеристики зброї, оскільки дозволяє відокремити її від інших предметів. Водночас вважаємо зайвим деталізувати цілі, на які спрямований уражаючий вплив зброї. Також не можна погодитися з певними вченими, які після вказівки на призначення зброї додають ще і таку ознаку, як «відсутність іншого виробничого чи господарсько-побутового призначення». Слід зазначити, що ця ознака, наприклад, не може повністю характери-

зувати холодну зброю, окремі зразки якої можуть використовуватися у господарстві та побуті.

Дещо інакше бачить призначення зброї В.М. Плєскачевський. На думку дослідника, вона призначена для завдання летальних ушкоджень людині або тварині, а також спеціального руйнування [4, с. 322]. З таким підходом важко погодитися, адже сучасний характер зброї, що спостерігається протягом останніх 10–15 років, свідчить про те, що ступінь захисту людини від різного її впливу, поява бронежилетів, шоломів, колективних засобів захисту досить серйозно прикриває людину як типову ціль від летального результату. І останні розробки у військовій і правоохоронній сфері показують, що ураження не обов'язково має бути летальним. Як справедливо зазначають С.М. Колотушкін, В.А. Стекольников, найчастіше застосування зброї приводить до такого ураження, коли людина перестає виконувати свої функціональні завдання або втрачає рухові функції, усвідомлене сприйняття навколишнього оточення [9, с. 310].

Закони Російської Федерації та Республіки Білорусь «Про зброю» в поняття «зброя» включають ще одне її призначення, а саме подання сигналів. Вважаємо, що ця ознака не може бути загальною для всіх видів зброї, зокрема, холодна зброя явно не призначена для цього.

Л.Д. Гаухман вказує на таку ознаку зброї, як наявність спеціального дозволу органів МВС для отримання права користування та носіння її [7, с. 39]. Уявляється, що і ця ознака не є характерною сьогодні для всіх видів зброї, а тому застосовувати її в узагальнюючому понятті «зброя» є недоцільним.

Не зовсім вдалими вважаємо визначення, запропоновані в аналізованій словниковій літературі. Так, у Великій радянській енциклопедії та у Великому енциклопедичному юридичному словнику у тлумаченні даного поняття застосовується термін «збройна боротьба», що певним чином створює ефект «замкнутого кола», тобто визначає поняття через нього самого: «зброя – це пристрої та засоби, які застосовуються у збройній боротьбі». Дефініція, запропонована у Великому тлумачному словнику сучасної української мови – «зброя – це предмет, який застосовується для нападу чи оборони», – є доволі широкою і дозволяє зарахувати до зброї необмежене коло предметів, зокрема, не дозволяє відмежувати зброю від конструктивно схожих з нею предметів господарсько-побутового призначення.

Слід також вказати, що окремі з аналізованих визначень, які запропоновані в юридичній літературі, є доволі громіздкими, що ускладнює їх сприйняття та унеможливорює застосування у законодавстві.

Виходячи з вищезазначеного, пропонуємо таку дефініцію: «зброя – предмети, конструктивно призначені та технічно придатні для ураження живої та іншої цілі».

Список використаної літератури:

1. Большая советская энциклопедия: В 30 т. / Гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – М., 1974. – Т. 18.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. – Ірпінь, 2002.
3. Общая теория права и государства: Учеб. / под ред. В.В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М., 2001.
4. Плєскачевский В.М. Оружие в криминалистике. Понятие и классификация. – М., 1999.
5. Соколов Л.Ф. Оружие как признак состава преступления при посягательствах на общественную безопасность: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Свердловск, 1970.
6. Аханов В.С. Криминалистическая экспертиза огнестрельного оружия и следов его применения: Учеб. для вузов МВД СССР / Под ред. Р.С. Белкина. – Волгоград, 1979.
7. Гаухман Л.Д. Борьба с насильственными посягательствами. – М., 1969.
8. Федоров М.П. Адміністративно-правове регулювання відносин, пов'язаних з реалізацією права громадян на зброю та спеціальні засоби індивідуального захисту: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2000.
9. Колотушкін С.М., Стекольников В.А. К вопросу о концепции законодательной регламентации правового понятия оружия // «Черные дыры» в Российском законодательстве. – 2007. – № 1. – С. 309-311.
10. Пінчук М.Г. До питання визначення правової категорії «зброя» // Право і безпека. – 2004. – № 4. – С. 98-101.
11. Корнієць А.В., Фролов О.С. Організація соціальних систем обігу зброї: Моногр. / За заг. ред. В.П. Петкова. – К., 2008.

